

УДК 339.56.055

І. А. Малюта,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-2851-0067

Н. О. Небаба,

к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0003-1264-106X

Д. В. Рудь-Вольга,

магістр, Університету митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-0835-3527

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.6.87

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ТУРЕЧЧИНОЮ

I. Maluta,

PhD in Economics, Associate professor, Department of International
Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance

N. Nebaba,

PhD in Economics, Associate Professor of Department of International
Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance

D. Rud-Volga,

master's degree, University of Customs and Finance

DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE AND INVESTMENT COOPERATION OF UKRAINE WITH TURKEY

У статті проаналізовано стан зовнішньоторговельного та інвестиційного співробітництва України з Туреччиною, визначено проблемні зони та перспективні напрямки подальшої співпраці країн.

Виявлено, що на сучасному етапі розвитку українсько-турецької співпраці не використовується весь наявний потенціал економічного співробітництва: український експорт здебільшого представлений сировинними товарами та продукцією з низькою доданою вартістю; питома вага Туреччини в українському експорті послуг становить лише 1—2 %; в Україну не надходять навіть 0,5% від усіх прямих іноземних інвестицій, вкладених резидентами Туреччини у країни світу. Встановлено, що для запобігання перетворенню існуючого позитивного торговельного сальдо України у двосторонній торгівлі на негативне, у разі підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Турецькою Республікою, вбачається доцільним перехід від експорту сировинної продукції та імпорту продукції з високою доданою вартістю — до створення спільних підприємств та проектів для виходу на ринки третіх країн.

The purpose of the article is to analyze foreign trade and investment cooperation between Ukraine and Turkey, to identify the problematic areas and prospective directions for further cooperation between countries. It is disclosed that Turkey is the fourth most promising market for Ukraine (after the European Union, United States of America and China) according to the "List of countries with the greatest opportunities for development of Ukrainian exports" approved by the Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine.

It is argued that despite the geographical proximity of Ukraine with the Republic of Turkey and a number of quite successful joint projects, the full potential of economic cooperation is not used today. The flow of Turkish investments into the Ukrainian economy is very weak, while the flow of investment from Ukraine to Turkey is almost non-existent. Ukrainian exports are mostly represented by commodities and products with low added value; Turkey's share in Ukrainian exports of services is only 1—2 %; Ukraine does not even receive 0.5% of all FDI invested by Turkish residents in the world. It is clarified that the Trade Complementarity Index of Ukraine amounted to 38.4% in 2018, which shows the weak similarity between Ukraine's export portfolio and Turkey's import portfolio. Instead, the export structure of the Republic of Turkey corresponded to the import structure of Ukraine by 55.8%. One of the reasons for the low indexes is the

competition between the two countries in world markets for many commodity items. A high level of complementarity is demonstrated by those products that account for a significant share of Ukraine's exports. In order to prevent the transformation of the existing surplus of the Ukrainian trade balance with Turkey into a negative one if the Free Trade Agreement between Ukraine and the Republic of Turkey is signed, it is proposed to move from Ukrainian export of raw materials and import of high added value products to the creation of Ukrainian-Turkish joint enterprises and projects, in particular, to enter the markets of third countries. It is also considered that creating of a network of Ukrainian-Turkish industrial parks in Ukraine is appropriate.

Ключові слова: Україна, Туреччина, торгівля, інвестиції, Угода про ЗВТ, спільне підприємство.

Key words: Ukraine, Turkey, trade, investment, FTA Agreement, joint venture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Туреччина є четвертим найбільш перспективним ринком для України (після ЄС, США та Китаю) відповідно до "Переліку країн, що мають найбільші можливості для розвитку українського експорту", затвердженого Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України, що свідчить про неповне використання наявного потенціалу економічної співпраці [1]. Попри це тривале відтермінування підписання Угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Туреччиною сигналізує про наявність ряду проблем і необхідність визначення можливих рішень та перспективних напрямків співпраці, що і окреслює актуальність проблеми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед останніх досліджень та публікацій, присвячених українсько-турецьким відносинам у сфері економічної співпраці можна виділити роботи таких науковців: М. Воронюк [9], І. Гужва [10; 14], А. Міхненко [11], З. Макогін [5] та ін. Наявні проблеми двостороннього співробітництва та можливі шляхи їх вирішення вимагають подальших досліджень у цій галузі міжнародних економічних відносин.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз зовнішньоторговельного та інвестиційного співробітництва України з Туреччиною, визначення проблемних зон і перспективних напрямів подальшої співпраці країн.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2018 році Туреччина займала третє місце з показником 4,4%, після Європейського Союзу

(40,3%) та Росії (12,2%), серед провідних торговельних партнерів України в експорті товарів і послуг. Водночас у 2018 році Туреччина посіла третє місце серед країн, до яких найбільше скоротився експорт товарів з України [2] (табл. 1).

Таким чином, спостерігається поступове зменшення експорту українських товарів до Туреччини, починаючи з 2013 року, здебільшого спричинене нестабільною ситуацією на сході України, системними проблемами розвитку зовнішньоекономічної діяльності України, несприятливою кон'юнктурою світового ринку для товарів традиційного українського експорту та зниженням світових цін на сировинні товари. Питома вага Туреччини в українському експорті товарів станом на 2018 рік становила 4,97% та порівняно з 2013 роком демонструє зменшення на 17,6%. Найбільшу частку експорту до Туреччини у 2018 році складали чорні метали — 47% (частка експорту у порівнянні з 2014 роком зменшилася на 11,5%, проте досі складає майже половину всього товарного експорту); насіння і плоди олійних рослин — 13,7% (частка зросла на 7,4%); зернові культури — 7,8%; готові корми для тварин — 5,6%; деревина і вироби з деревини — 4,6% [3; 4]. За наведеними даними спостерігаємо, що україн-

Таблиця 1. Динаміка експорту українських товарів до Туреччини за 2013—2018 рр.

Рік	Експорт, млн дол. США	Темп зростання	Питома вага в загальному експорті, %
2013	3753,9	-	6,03
2014	3561,4	0,95	6,61
2015	2771,8	0,78	7,27
2016	2049,1	0,74	5,64
2017	2519,1	1,23	5,82
2018	2352,4	0,93	4,97

Джерело: [3].

Таблиця 2. Динаміка імпорту турецьких товарів до України за 2013—2018 рр.

Рік	Імпорт, млн дол. США	Темп зростання	Питома вага в загальному імпорті, %
2013	1754,4	-	2,31
2014	1299,5	0,74	2,39
2015	851,7	0,66	2,27
2016	1098,6	1,29	2,80
2017	1262,5	1,15	2,55
2018	1714,3	1,36	3,00

Джерело: [3].

Таблиця 3. Динаміка експорту українських послуг до Туреччини за 2013—2018 рр.

Рік	Експорт, млн дол. США	Темп зростання	Питома вага у загальному експорті, %
2013	188,6	-	1,33
2014	141,8	0,75	1,23
2015	163,3	1,15	1,68
2016	177,3	1,09	1,80
2017	173,1	0,98	1,62
2018	178,2	1,03	1,53

Джерело: [3].

Таблиця 4. Динаміка імпорту турецьких послуг до України за 2013—2018 рр.

Рік	Імпорт, млн дол. США	Темп зростання	Питома вага у загальному імпорті, %
2013	212,7	-	2,83
2014	138,9	0,65	2,18
2015	195,3	1,41	3,54
2016	288,6	1,48	5,42
2017	356,8	1,24	6,51
2018	409,4	1,15	6,49

Джерело: [3].

ський експорт представлений, в основному, проміжними товарами з низькою доданою вартістю. Це співвідноситься з загальними тенденціями, характерними для зовнішньої торгівлі України. Так, за даними [1], частка експорту продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості з 2011 по 2016 роки зростає з 18,7% до 42% (з 12,7 до 15,3 млрд дол. США). З іншого боку, частка експорту продукції машинобудування у загальному експорті товарів з 2012 по 2016 роки скоротилася з 19,1% до 11,9% (з 12,9 до 4,3 млрд дол. США). Попри це, за результатами 2017 року 18 українських компаній потрапили в рейтинг 100 найкращих постачальників послуг аутсорсингу [1]. Натомість у загальному українському імпорті частка Туреччини становить лише 2—3% (табл. 2) [3].

Зменшення обсягів імпорту турецьких товарів до України у період з 2013 до 2016 року було змінено тенденцією зростання імпорту

протягом останніх років, що пов'язано з поступовим відновленням економіки, збільшенням попиту на промислову та аграрну продукцію турецького походження та збільшенням купівельної спроможності населення. Турецький експорт за своєю структурою, на відміну від сировинного експорту України, є більш високотехнологічним і відповідно має більшу додану вартість. Серед основних статей турецького експорту в Україну у 2018 році були реактори ядерні, котли та машини з часткою 9,5%; їстівні плоди та горіхи — 9,1%; засоби наземного транспорту, крім залізничного та трамвайного рухомого складу — 8,7%; електричні машини та обладнання — 6,2%. У 2018 році порівняно з 2017 роком торговельний обіг товарами між країнами збільшився. У 2013—2018 рр. сальдо зовнішньої торгівлі товарами України залишалося позитивним [3].

У період з 2015 по 2018 роки відбувалося зростання обсягів експорту українських послуг до Туреччини, окрім зменшення у 2017 році. Найбільше падіння спостерігається у 2014 році (на 25% у порівнянні з попереднім роком). Питома вага Турецької Республіки в загальному українському експорті послуг становить 1—2% (табл. 3) [3].

Спостерігається тенденція зростання імпорту турецьких послуг до України за останні 4 роки. Однак у 2014 р. падіння імпорту складало 35% до попереднього року. Частка турецьких послуг у загальному імпорті послуг Україною також з кожним роком зростає, досягнувши у 2018 році показника 6,49% (табл. 4) та у порівнянні з 2013 роком зростає [3].

Сальдо зовнішньої торгівлі послугами протягом 2013—2018 років залишалося негативним, окрім 2014 року, коли показник продемонстрував 2,9 млн дол. США [3]. Найбільшу частку українського експорту послуг до Туреччини складали транспортні послуги (82,2%); послуги, пов'язані з подорожами (6,2%); ділові послуги (5,1%) та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (3,2%). У структурі імпорту з Туреччини до Ук-

Таблиця 5. Динаміка надходження ПІІ в Україну з Туреччини, 2013–2018 рр.

Рік	ПІІ, млн дол. США	Темп зростання	Питома вага у загальних ПІІ, %
2013	212,10	-	0,39
2014	199,30	0,94	0,52
2015	192,70	0,97	0,60
2016	280,60	1,46	0,90
2017	319,00	1,14	1,01
2018	337,90	1,06	1,05

Джерело: [3].

раїни так само переважали послуги, пов'язані з подорожами (71,6%); транспортні послуги (23,4%) та ділові послуги (3,1%) [3].

Для оцінки того, наскільки структура експорту держави відповідає структурі імпорту торговельного партнера, а також для оцінки потенціалу економічної інтеграції, використовують індекс компліментарності. Розрахований Індекс компліментарності торгівлі України у 2018 році становив 38,4%, що виявляє слабку схожість експортного портфеля України та імпортного портфелю Туреччини. Натомість структура експорту Турецької Республіки у 2018 році відповідала структурі імпорту України на 55,8%. Зазначена вище ситуація в умовах активізації інтеграційних процесів між партнерами може призвести до перевищення темпів зростання національного імпорту з Туреччини над відповідними темпами зростання експорту українських товарів до цієї країни. Дійсно, результати торговельної співпраці 2018 року це наочно демонструють. Однак для виявлення найбільш компліментарних товарів в українсько-турецькій торгівлі є необхідність оцінювати Індекс компліментарності з урахуванням товарної специфікації, запропонований і використаний у [5, с. 25; 6]. Цей показник характеризує рівень взаємодоповнюваності між пропозицією експорту певного товару України і попитом на імпорт цього ж товару в Туреччині. За результатами розрахунку відповідного індексу можна відмітити, що найбільш помітна компліментарність спостерігається у ряді товарних груп. Високий рівень компліментарності демонструють ті товари, які займають значну частку експорту України [4]. Погіршення рівня компліментарності за 2014—2018 роки спостерігається у таких товарних групах як рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів; залізничні локомотиви, рухомий склад та їх частини; жири та олії тваринного або рослинного походження. Спостерігається зростання компліментарності в українсько-турецькій торгівлі в наступних товарних групах: зернові культури; насіння і плоди олійних рослин; живі тварини; свинець і вироби з нього; продукція

борошномельно-круп'яної промисловості; судна, човни та інші плавучі засоби [4].

Важливим напрямом посилення зовнішніх зв'язків двох держав є інтенсифікація та розширення напрямів інвестиційного співробітництва. Протягом останніх трьох років надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з Туреччини в Україну демонстрували зростання (табл. 5) [3].

За даними [3], у 2018 році Туреччина інвестувала в економіку України 337,9 млн дол. США, що становить лише 1% від загального обсягу іноземних інвестицій. Однак частка Туреччини у загальному обсязі ПІІ, вкладених в Україну, порівняно з показником 2013 року зросла на 169%. З причини незначного обсягу українських інвестицій в турецьку економіку Державна служба статистики має визнане на законодавчому рівні право не публікувати відповідні дані. Водночас за даними Центробанку Туреччини робимо висновок, що у найкращі часи за останні 15 років на Україну не приходило навіть 0,5% від усіх ПІІ, вкладених резидентами Туреччини у країни світу (у 2018 році частка склала 0,28%) [7].

Отже, потік турецьких інвестицій в економіку України дуже слабкий, водночас надходження інвестицій з України в Туреччину майже відсутнє. Однак за даними Міністерства промисловості та торгівлі Туреччини в переліку компаній з іноземним капіталом у Туреччині станом на кінець червня 2019 року присутні 757 компаній з українськими інвестиціями [8]. Вид діяльності переважної кількості зазначених компаній — оптова та комісійна торгівля, крім автомобілів та мотоциклів.

Зростання товарообігу між Туреччиною та Україною, а також покращення притоку турецьких інвестицій в українську економіку можливе у результаті підписання Угоди про ЗВТ, перемовини щодо якої ведуться з 2011 року. Окрім переваг від створення ЗВТ [9, с. 10], наявні і можливі загрози: збільшення товарообігу між країнами з 4 млрд до 10 млрд дол. США, на яке розраховують обидві сторони, може відбуватися, головним чином, завдяки

ticscholar.org/b613/2c98360b2dae01962423d0-1da9ff265c2634.pdf

7. Позиція міжнародних інвестицій. Сайт Центрального Банку Туреччини. 2019. URL: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Uluslararası+Yatırım+Pozisyonu/>

8. Офіційний сайт Міністерства промисловості та торгівлі Туреччини. Т.С. Sanayi ve Teknoloji Bakanligi. URL: <https://tuys.sanayi.gov.tr/page.html?sayfaId=ce0e824d-4b23-4d52-ab9e-d21a222d6d51&lang=tr>

9. Воротнюк М. Аудит зовнішньої політики: Україна — Туреччина. Дискусійна записка. Інститут світової політики. 2016. 32 с.

10. Гужва І. Чи милий нам берег турецький? Міжнародний громадсько-політичний тижневик "Дзеркало тижня. Україна". 2019. № 32. URL: https://dt.ua/business/chi-miliy-nam-bereg-tureckiy-322189_.html

11. Міхненко А. Військово-технічна співпраця України та Туреччини: між США та Росією. Сайт новин Lb.ua. 2019. URL: https://lb.ua/world/2019/05/27/427902_viyskovotehnichna_spivpratsya.html

12. Сайт Інституту статистики Туреччини (TUIK). URL: <http://tuik.gov.tr/Start.do>

13. Звіт за результатами проведення XVI міжнародної спеціалізованої виставки зброя та безпека. Сайт Міжнародного виставкового центру. 2019. URL: <https://www.iec-expo.com.ua/en/as-2019.html>

14. Гужва І. Вал зерна і вал проблем. Чим Україна торгуватиме зі світом? Міжнародний громадсько-політичний тижневик "Дзеркало тижня. Україна". 2019. № 27. URL: https://dt.ua/macrolevel/val-zerna-i-val-problem-317255_.html

References:

1. The official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture (2017), "Export strategy of Ukraine: Road map of strategic trade development 2017-2021", available at: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&-id=e6ab10fa-0ad9-4fe4-b8be-32f570693b64&-title=EkspornaStrategiiaUkraini-Dorozhnia-KartaStrategichnogoRozvitkuTorgivli2017-2021> (Accessed 10 January 2020).

2. The official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture (2020), available at: <http://www.me.gov.ua> (Accessed 16 January 2020).

3. The official site of the State statistics service of Ukraine (2020), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 18 January 2020).

4. International Trade Centre (2020), "UNCTAD/WTO 1994 - 2015", available at: <http://www.trademap.org> (Accessed 20 January 2020).

5. Makohin, Z.Ya. (2012), "Complementarity of the structure of Ukrainian-Chinese economic relations", *Naukovo-tekhnichna informatsiia*, vol. 2, pp. 24—31.

6. Yin, J. Z. and Lee, D. (2002), "Explosion of Trade Disputes", available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/b613/2c98360b2dae0196-2423d01da9ff265c2634.pdf> (Accessed 24 January 2020).

7. Site of the Central Bank of Turkey (2019), "International Investment Position", available at: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Uluslararası+Yatırım+Pozisyonu/> (Accessed 25 January 2020).

8. The official site of Ministry of Industry and Trade of Turkey (2020), available at: <https://tuys.sanayi.gov.tr/page.html?sayfaId=ce0e824d-4b23-4d52-ab9e-d21a222d6d51&lang=tr> (Accessed 28 January 2020).

9. Vorotniuk, M. (2016), *Audyt zovnishnoi polityky: Ukraina-Turechchyna. Dyskusijna zapyska. [Foreign policy audit: Ukraine-Turkey. Discussion note]*, Instytut svitovoi polityky, Kyiv, Ukraine.

10. Huzhva I. (2019), "Do we love Turkish coast?", *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, vol. 32, available at: https://dt.ua/business/chi-miliy-nam-bereg-tureckiy-322189_.html (Accessed 30 January 2020).

11. Mikhnenko A. (2019), "Military-technical cooperation between Ukraine and Turkey: between the USA and Russia", *News site Lb.ua*, available at: https://lb.ua/world/2019/05/27/427902_viyskovotehnichna_spivpratsya.html (Accessed 31 January 2020).

12. The official site of Turkey Institute of Statistics (2020), available at: <http://tuik.gov.tr/Start.do> (Accessed 31 January 2020).

13. The site of the International Exhibition Center (2019), "Report on the results of the 16th International Specialized Exhibition on Weapons and Security", available at: <https://www.iec-expo.com.ua/en/as-2019.html> (Accessed 31 January 2020).

14. Huzhva I. (2019), "Grain shaft and shaft of problems. What will Ukraine sell to the world?", *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, vol. 27, available at: https://dt.ua/macrolevel/val-zerna-i-val-problem-317255_.html (Accessed 31 January 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2020 р.